

Hva kan holocaust bety for vår egen tid?

Kronikk i Aftenposten 27. januar 2024

Av Benjamin Geissert, undervisningsleder, HL-senteret og

Claudia Lenz, professor, MF vitenskapelig høyskole og forsker 1., HL-senteret

Krigen mellom Hamas og Israel aktualiserer debatten om hvordan vi forholder oss til minnet om holocaust.

27. januar er det 79 år siden konsentrasjonsleiren Auschwitz ble befridd av sovjetiske styrker. Frigjøringen av Auschwitz er et viktig symbol for begynnelsen på slutten av folkemordet mot de europeiske jødene. Men selv den tyske kapitulasjonen 8. mai markerte ikke slutten på hat og vold mot jøder. Antisemittismen, med sine dype røtter i europeisk kultur, skiftet uttrykk, men den forsvant ikke.

Når holocaustdagen markeres i Norge, handler dette minnet om 772 deporterte jøder fra Norge, hvorav bare 37 overlevde. Og det handler om å erkjenne at Norge var delaktig i det nazistene kalte «Endlösung des Judenproblems».

Var en «normalisert» fordom

Erkjennelsen av denne delaktigheten innebærer også en erkjennelse av at kristen antijudaisme og antisemittisme er dypt forankret i den norske kulturen. I mellomkrigstidens Norge var antisemittismen en «normalisert» fordom. Mange nordmenn aksepterte forestillingen om at Europa hadde et «jødeproblem» som måtte «løses». Å akseptere denne kulturelle bagasjen er en smertefull prosess, og vi er ikke ferdige med den.

Det at holocaust-minnet ble satt på agendaen internasjonalt fra 1990-tallet, bidro til at det også ble satt på agendaen i Norge. Minnekulturer utvikles og aktualiseres hele tiden i takt med annen utvikling. Det påvirker samfunnet.

Å akseptere denne kulturelle bagasjen er en smertefull prosess, og vi er ikke ferdige med den

Dette gjelder også spørsmålet om hva holocaust, folkemordet på de europeiske jødene, skal bety for vår egen tid. Og her ser vi at den aktuelle konteksten, som er preget av en eskalert krig mellom Israel og Hamas, reiser spørsmål og aktualiserer noen underliggende spenninger.

Siden 2000-tallet har vi sett en utvikling der holocaust er blitt et globalt referansepunkt for alle former for menneskerettighetsbrudd. Historisk peker dette tilbake på Nürnberg-prosessene mot nazismens gjerningsmenn. Der ble folkemordet mot Europas jøder betegnet som en forbrytelse mot menneskeheten. Menneskerettighetserklæringen i 1948 ble til i lys av holocaust.

Med dette er minnet om holocaust i økende grad blitt knyttet til en forståelse av at enhver ideologi som rangerer menneskegrupper langs et hierarki, må motarbeides, og alle former for krenkelse av menneskeverdet må hindres. Men kan det oppstå en motsetning mellom å bruke holocaust-minnet til å forebygge antisemittisme og forebygging av alle former for gruppefiendtlighet og menneskerettighetsbrudd?

Avhumaniserende ideologi

Nazismens raseideologi rammet flere grupper enn jøder. I deres menneskehierarki var hverken rom og sinti eller østeuropeere fullverdige mennesker, og hverken funksjonshemmede eller homofile skulle ha livets rett i det «ariske» idealsamfunnet. Det å utvikle en forståelse for dette grunnleggende menneskesynet og dets konsekvenser kan gi en ryggmargsrefleks mot enhver form for avhumaniserende ideologi. Men et fokus på det universelle kan ikke erstatte innsikt i hvordan det spesifikke med antisemittisme kommer til uttrykk – også i dag.

Her er det nødvendig å ha flere tanker i hodet samtidig. Å diskutere Hamas-angrepet mot Israel 7. oktober og krigen i Gaza i lys av kunnskapen vi har om holocaust, kan gi mulighet til å analysere både likheter og forskjeller. Dermed kan fortid og nåtid kobles sammen på en måte som skaper relevans og innsikt.

Det går an å engasjere seg kritisk i den pågående konflikten mellom Hamas og staten Israel og *samtidig* anerkjenne betydningen av holocaust som traumatisk historisk hendelse og forståelsespotensialet som ligger i historisk kunnskap og bevissthet.

Et aktivt forhold til historien står dermed ikke i konkurranse med hendelser som engasjerer oss i nåtiden, men kan faktisk bidra til å etablere noen sikringsmekanismer i hvordan vi snakker om konflikten i dag.

Historieløs forvrengning

Når forskere diskuterer faresignaler for folkemord, både i forbindelse med Hamas-terroren og Israels krigføring, er holocaust, i likhet med andre folkemord, en naturlig historisk referanse. Det er problematisk å bruke holocaust som argument for å avfeie denne diskusjonen. Like problematisk og avsporende er det å sette likhetstegn mellom Israel og Nazi-Tyskland eller koble Davidstjernen i Israels flagg med hakekors. Det å bruke referansen til holocaust til ren polemikk mot meningsmotstandere i en polarisert debatt er ikke bare et slag i ansiktet for overlevende etter holocaust og deres etterkommere, men historieløs forvrengning.

Når vi markerer 27. januar her i Norge, er det en anledning til å sørge over ofrene og opprettholde bevisstheten om at holocaust er en del av den norske historien. Markeringen

er en anledning til å styrke bevisstheten om antisemittismens og raseideologiens destruktive konsekvenser. Med dette i minne er det ingenting i veien for også å aktualisere holocaust som en kamp mot enhver form for avhumaniserende ideologi og menneskerettighetsbrudd. Her hjemme og andre steder i verden.